

МОНІТОРИНГ ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ СУКУПНОГО ПОПИТУ В УКРАЇНІ

УДК 338.2

Пухтаєвич Г. О.
кандидат
економічних наук,
професор кафедри
макроекономіки
та державного
управління
ДВНЗ КНЕУ
імені Вадима Гетьмана

Ремізова І. А.
кандидат
економічних наук,
заступник
начальника відділу
прогнозування
монетарних показників,
показників інфляції та
платіжного балансу
Міністерства
економічного розвитку
і торгівлі України

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічної системи України існує нагальна потреба визначення раціональних пропорцій елементів сукупного попиту з огляду на його структурну незбалансованість, а саме: превалювання споживчого попиту (70,7% ВВП у 2012 р.) при низькому рівні інвестиційного попиту (18,8% ВВП) порівняно з країнами, яким довелося здійснювати модернізацію та структурну перебудову економіки (країни БРИКС; країни, які нещодавно отримали членство в ЄС — Болгарія, Румунія).

Аналіз основних джерел і публікацій. Теоретичні та методологічні засади державного регулювання сукупного попиту розглядаються як у працях сучасних українських науковців, зокрема В. Бесєдіна, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, С. Дідура, С. Єрохіна, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, К. Кривенка, І. Малого, М. Меламеда А. Павлюка, А. Ревенка, М. Сайкевич, А. Ходжян, А. Чухна та ін., так і зарубіжних учених — І. Гріна, Н. Менкю, М. Мусса, С. Фішера та ін.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи сукупний попит України з 2000 року по 2012 рік, слід опиратися на те, що економіка України впродовж 2000–2008 років демонструвала позитивну динаміку зростання, а з 2009 року — 4 роки поспіль вітчизняна економіка перебуває під впливом світових рецесійних тенденцій. Індикатором стану сукупного попиту в країні є економічне зростання. Загальноновизнаним основним показником, що вимірює економічне зростання та показує зростаючу здатність економіки до реалізації своїх виробничих можливостей, є реальний ВВП. І хоча в цілому за період 2000–2008 років щорічні темпи приросту реального ВВП, України коливалися від 5,9 відсотка у 2000 році до 12,1 відсотка у 2004 році і мали хвилювий характер впро-

довж 2005–2008 років, це стало результатом не проведених структурних реформ, а лише короткотривалим ефектом від кон'юнктурних факторів. Зростання цін на сировину на зовнішньому ринку та наявність зовнішнього фінансування, з одного боку, позитивно позначилися на темпах економічного росту, а з другого — збільшили вразливість економіки перед зовнішніми потрясіннями. У результаті, внаслідок погіршення глобальної економічної та фінансової ситуації, фінансова криза в Україні 2008–2009 років була запущена зовнішніми шоками, а серед європейських країн економіка України зазнала чи не найбільшого впливу від глобальної фінансово-економічної кризи.

Серед першочергових наслідків впливу виявились: суттєве падіння виробництва в реальному секторі економіки; втрата можливостей до зовнішніх запозичень з боку комерційних структур; різка девальвація національної валюти; падіння реальних наявних доходів населення та зростання безробіття; зупинка кредитування реального сектору економіки; зростання тінізації економіки; відтік капіталу; падіння інвестиційного попиту

Представимо умови, що впливали на розвиток економіки України, у вигляді таблиці 1.

Як за темами, так і за факторами цей період був досить різноплановим. Відповідно виникають запитання про джерела зростання сукупного попиту та його стабільність у середньотривалий та довготривалий перспективі.

Серед найбільш значущих умов у докризисний період, що впливали на динаміку внутрішнього попиту, виділимо такі:

- підвищення платоспроможного попиту населення, що відбувалося через проведення урядом активної політики збільшення номінальної мінімальної заробітної плати (на

¹ Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка: Підручник. — К.: Либідь, 1999. — 288 с.

Таблиця 1

Умови, що впливали на розвиток економіки України у 2005-2012 роках

Умови	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Світові ціни на чорні метали, середньорічний приріст, у %	–	20,5	18,7	45,4	– 41,1	15,1	18,9	– 11,4
Ціна на природний газ, дол. США за 1 тис. м ³	55	95	130	179,5	210,2	256,7	313,5	425,9
Темпи росту світової економіки, у %	4,8	5,4	5,2	2,8	– 0,6	5,1	4,0	3,2
Мінімальна заробітна плата (середньозважена), грн.	300,3	364,6	430	532,5	643,2	888,3	1004	1098,0

Джерело: Мінекономрозвитку України

початку 2000 року вона становила 74 грн., а наприкінці 2008 року — 532,5 грн., майже у 7,2 раза більше); розширення обсягів кредитування населення (обсяг кредитів, наданих фізичним особам, наприкінці 2008 року порівняно з 2004 року збільшився в 17,4 раза, зокрема обсяг споживчого кредитування наприкінці 2008 року порівняно з 2006 роком збільшився в 3,2 раза);

- збільшення державного споживання за рахунок підвищення оплати праці в бюджетній сфері, а саме: освіти, охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги шляхом запровадження Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери (з 2005 року);

- розширення банківського сектора України, що відкрило великий кількості українських підприємств і домогосподарств доступ до кредитів. Це послабило обмеження, пов'язані з інвестиціями, та дозволило підприємствам здійснити довгоочікувану модернізацію заводів й обладнання. Доступ до капіталу допоміг Україні дуже швидко адаптуватися до енергетично-цінтового шоку, який виник після підвищення цін на імпортований газ з 55 дол. США/тис. м³ у 2005 році до 179,5 дол. США/тис. м³ у 2008 році (див. табл. 2.1). Причому до 2009 року Україна була одним із найбільших імпортерів природного газу у світі (близько 70 відсотків своїх потреб у газі задовольняла за допомогою імпорту);

- залучення на зовнішніх ринках фінансування з метою інвестування та кредитуван-

ня, що надало змогу підтримати інвестиційні процеси в країні;

- проведення грошової приватизації великих інвестиційно привабливих виробничих комплексів за низькою номінальною вартістю активів, підвищення в умовах конкурсу значення інвестиційних зобов'язань³.

Серед умов, що сформували зовнішній попит (за винятком 2009 року, кризового року для української економіки), потрібно зазначити:

- сприятливі зовнішньоекономічні кон'юнктури на традиційні товари експорту (збільшення середнього рівня цін та попиту на світовому ринку металів, хімічної продукції, сільськогосподарської сировини та продовольчих товарів; див. табл. 2.1);

- збільшення обсягів світової торгівлі, враховуючи зростання світової економіки, в т. ч. країн — основних торговельних партнерів України;

- підвищення попиту на українську продукцію машинобудування в умовах активізації процесів оновлення основних виробничих фондів в країнах СНД.

Відповідно до світової статистики, у розвинених країнах на приватне споживання припадає 50-60 відсотків, інвестиції — 20-30 відсотків, відповідно на державне споживання — 15-20 відсотків (див. табл. 2). Підкреслимо той факт, що світова фінансова криза змінила структуру кінцевого використання майже у всіх країнах світу. Через жорсткі умови запозичень на світових фінансових ринках, а також обмежені бюджетні можливості інвестування великих інвестиційних

³ Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. — 1008 с.

Таблиця 2
Структура ВВП за категоріями кінцевого використання
у країнах світу за 2011 рік, у відсотках ВВП

Показник	Роки	ЄС-27	Україна	Чехія	Румунія	Болгарія	США
Приватне споживання	2011	58	67,5	50,8	64,0	62,8	71,2
	2007	57	59,6	47,7	66,9	69	69,7
Державне споживання	2011	21,7	18,6	20,6	14,4	15,5	15,8
	2007	20,3	17,9	19,8	16,7	16	17,1
Інвестиції	2011	19,2	22,0	24,6	28,8	23,1	15,5
	2007	22,2	28,2	29,8	31	34,1	19,6
Чистий експорт	2011	1,2	-5,5	4,0	-5,1	0,7	-3,8
	2007	0,6	-5,7	2,7	-13,9	-19,7	-5,1

Примітка. Для порівняння структур було взято докризовий 2007 рік

Джерело: Євростат, Держстат України

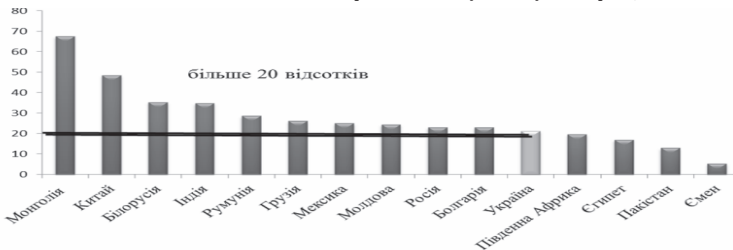
проектів відбувалося суттєве скорочення інвестиційного попиту, що у структурі ВВП привело до збільшення таких компонентів, як державне та приватне споживання.

У країнах, яким довелося здійснювати модернізацію, структурну перебудову своєї економіки, щоб зробити її конкурентоспроможною, протягом тривалих періодів спостерігався високий рівень нагромадження основного капіталу: в повоєнній Європі до 1970-х років норма нагромадження складала не менше 25 відсотків; у Японії – 30 відсотків; у період індустріалізації СРСР – 33-35 відсотків³ Країни БРІК⁴ інвестують у свою економіку достатньо високі обсяги – так, наприклад інвестиції Китаю становлять 48,6 відсотка ВВП, що є другим показником у світі, завдяки чому під час фінансової кризи забезпечувалися високі темпи економічного зростання (див. рис. 1). Нещодавні члени ЄС, Румунія і Болгарія, інвестують більше, ніж 20 відсотків. Колишні республіки Радянського Союзу у свій економічний розвиток вкладають більше інвестиційних ресурсів ніж Україна. Менший рівень інвестицій, ніж в Україні, мають розвинуті країни (Фінляндія, Франція, Німеччина, США та інші), що пояснюється повільним зростанням економіки, наслідками кризи – в таких країнах як США – депресія на ринку житла все ще стримує зростання інвестицій⁵, та країни, де тривають масові вуличні протести, революції та внутрішні військові конфлікти (Стипет, Смен).

За період економічного зростання питома вага складових сукупного попиту в Україні постійно змінювалася та не досягла раціональної структури. Бюджетна політика розподілу доходів на користь домогосподарств, кредитна політика банківської системи, яка вже перерозподіляла ресурси також на користь домогосподарств, заклали значну диспропорцію у структурі сукупного попиту у бік суттєвого зростання споживчого попиту. Надлишкове споживання, не забезпечене власним виробництвом, стимулювало прискорене зростання імпорту. Зазначене суттєво

ітих ресурсів ніж Україна. Менший рівень інвестицій, ніж в Україні, мають розвинуті країни (Фінляндія, Франція, Німеччина, США та інші), що пояснюється повільним зростанням економіки, наслідками кризи – в таких країнах як США – депресія на ринку житла все ще стримує зростання інвестицій⁵, та країни, де тривають масові вуличні протести, революції та внутрішні військові конфлікти (Стипет, Смен).

Рис.1. Питома вага валового нагромадження у ВВП у 2011 році, відсотки

Джерело: сайт МВФ www.imf.org

³ Кучуков, Р. Государственный сектор как локомотив модернизации // Экономист. – 2010. – № 9. – С. 6.

⁴ До країн БРІК відносяться Бразилія, Росія, Індія, Китай – група найбільших за площею та населенням країн, що розвиваються.

⁵ Забезпечення справедливого і збалансованого зростання. Річний звіт МВФ, 2011. – 82 с.

збільшило негативне сальдо зовнішньої торгівлі, що в результаті зупинення притоку іноземного капіталу в країну під час розгортання кризових процесів призвело до розбалансування валютного ринку та формування суттєвих проблем у банківській системі з відповідним згортанням кредитної діяльності. Тому падіння української економіки у четвертому кварталі 2008 року та протягом 2009 року стало закономірним результатом якості економічного зростання у докризовий період. Проте по економіці найбільшого удару завдало саме згортання інвестиційної діяльності (питома вага валового нагромадження основного капіталу у 2009 році становила лише 18 відсотків ВВП, див. табл. 3). Це підтверджує тезу про те, що для країн, які знаходяться у стадії розвитку, найбільш важливим є інвестиційний фактор.

Отже, для обґрунтованого пояснення чинників, якості та характеру сукупного попиту, звернемося до розгляду усіх його компонент — споживчого, інвестиційного, урядового та зовнішнього попиту.

Споживчий попит. На споживчий попит — найбільш значущу складову — припадає (за нашими підрахунками) 70,7 відсотка сукуп-

ного попиту в Україні. До 2004 року рушійною силою зростання сукупного попиту був експорт, у період між 2005 і 2008 роками економічне зростання визначалося передусім приватним споживанням.

Фіскальна експансія і швидке збільшення обсягу кредитів, які надавали комерційні банки, були головними чинниками збільшення внутрішнього попиту. Експансіоністська фіскальна політика та політика щодо доходів призвели до підвищення заробітної плати в державному і приватному секторі. Іноземні заощадження за посередництвом банківської системи сприяли купівлі домогосподарствами споживчих товарів (переважно імпортних) тривалого користування і житла. До того ж, зростання заробітної плати протягом кількох докризових років поспіль випереджало зростання продуктивності праці.

За 2005–2008 роки найбільшими темпами зростання характеризувалися кінцеві споживчі витрати домашніх господарств. Унаслідок зростання реальних наявних доходів населення, реальної заробітної плати та значного розширення обсягів кредитування населення питома вага кінцевих споживчих витрат домашніх господарств у ВВП зросла

Таблиця 3
Структура ВВП за категоріями кінцевого використання у 2000 – 2012 роках⁶,
у відсотках ВВП

Показник	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	54,3	52,3	57,2	58,7	58,7	61,4	64,5	62,6	65,1	70,0
Кінцеві споживчі витрати сектора загального державного управління	18,6	17,6	18,2	18,4	17,9	17,9	19,2	20,1	18,1	19,4
Валове нагромадження основного капіталу	19,7	22,6	22,0	24,6	27,5	26,4	18,0	19,0	18,8	18,8
Експорт товарів і послуг	62,4	63,6	51,5	46,6	44,8	46,9	46,3	50,2	53,7	50,9
Імпорт товарів і послуг	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	57,4	56,0	50,6	49,4	50,5	54,9	48,0	53,0	59,2	59,3

Джерело: власні розрахунки на основі звіту Держстату України

⁶ За 2012 рік наведені уточнені дані.

Таблиця 4
Структура сукупних витрат домогосподарств, у відсотках

Показники	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Споживчі сукупні витрати	93,3	92,6	91,1	90,5	90	86,2	87,8	90	90,2
Продовольчі товари	67,9	60,3	59,5	55,8	54	51,1	53,2	54,9	54,7
Непродовольчі товари	25,4	32,3	31,6	34,7	36	35,1	34,6	35,1	35,5
Неспоживчі сукупні витрати ⁹	6,7	7,4	8,9	9,5	10	13,8	12,2	10	9,8
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: Держстат України

від 52,3 відсотка ВВП у 2004 році до 61,4 відсотка у 2008 році. Така зміна в розподілі доходів на користь населення у докризовий період спричинила подвійний ефект: по-перше, обумовила потужне збільшення сукупного попиту, по-друге, негативно позначилася на нагромадженні ресурсів для майбутнього економічного розвитку⁷. Протягом 2009–2012 років зростання питомої ваги споживчих витрат відбувалося переважно за рахунок скорочення нагромадження капіталу.

Враховуючи низький рівень життя населення, а також низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з імпортованою, в структурі особистого споживання є вади поточної структури виробництва. І хоча у розвитку більшості галузей економіки відбуваються помітні прогресивні зрушення, їхні можливості створювати достатню пропозицію для задоволення потреб споживачів є досить обмеженими (через застарілі технології, обладнання, нестачу фінансових ресурсів, низьку конкурентоздатність продукції). Навіть постійно зростаючий рівень доходів населення перестав бути основним стимулом для розгортання виробництва деяких споживчих товарів. Тобто навіть при постійному споживчому попитові їхнє виробництво не задовольняє цей попит. Відставання вітчизняних виробників в адекватному нарошуванні виробництва споживчих товарів та, відповідно, недостатній рівень пропозиції вітчизняних товарів і послуг стимулюють їхній імпорт, що негативно позначається на темпах зростання національної економіки.

Незважаючи на те, що частка продовольчих товарів, які вироблені на території України в загальних обсягах реалізації у роздрібному товарообігові, зменшилась з 90,9 відсотка у 2005 році до 86,3 відсотка у 2012 році, вона все ще залишається на досить високому рівні. Відповідно зі споживчого кошика витісняються витрати, пов'язані із задоволенням потреб населення в одязі та взутті, транспорті й зв'язку, відпочинку, культурі та освіті (частка непродовольчих товарів зменшилась з 57,6 відсотка у 2005 році до 41,9 відсотка у 2012 році⁸).

Дослідження споживчого ринку протягом 2000–2011 років свідчить про владистію для України реформовану структуру споживчого попиту (див. табл. 4). По-перше, зростає залежність у забезпеченні споживчого попиту від імпорту. По-друге, в структурі кінцевих споживчих витрат домашніх господарств надзвичайно високу питому вагу становлять витрати на харчування (38,9 відсотка у 2012 році). Порівняно з країнами ЄС питома вага витрат на продукти харчування у структурі споживчого кошика є досить високою — 53,6 відсотка витрат (15,3 відсотка у країнах ЄС). По-третє, частка послуг у споживчих витратах населення поступово зростала (зокрема, житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива, охорона здоров'я, зв'язок), але таке збільшення відбулося завдяки росту тарифів на платні послуги населенню, а також введення безкоштовних послуг в платні.

Інвестиційний попит. Основна причина невисокої пропозиції споживчих товарів — це

⁷ Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки України / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська – К.: НІСД, 2012 – 104 с.

⁸ Відповідно до звіту Держстату «Частка продажу споживчих товарів, які вироблено на території України, через торгову мережу підприємств».

⁹ Неспоживчі сукупні витрати складаються з грошових та негрошових витрат домогосподарства на допомогу родичам та іншим особам, витрат на купівлю нерухомості, на капітальний ремонт, будівництво житла та господарських будівель, на купівлю великої рогатої худоби, коней та багаторічних насаджень для особистого підсобного господарства, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, вкладів до банківських установ, аліментів, податків (крім прибуткових), зборів, внесків та інших грошових платежів, використаних заощаженні, позик та повернених домогосподарством боргів відповідно до класифікації узгодженої з Класифікацією індивідуального споживання за цілями Європейського Союзу — Classification of Individual Consumption by Purpose (COICOP-HBS), 2003 [122].

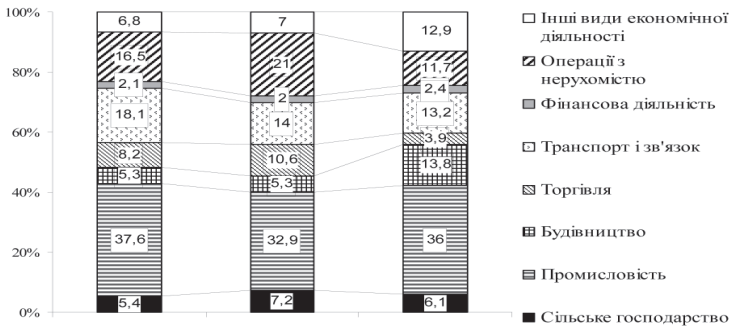
брак інвестицій, новітніх технологій, відсутність нових потужностей для виробництва сучасних побутових товарів масового попиту, здатних поглинути зростаючі доходи населення. Вітчизняний виробник споживчих товарів опинився у суперечливій ситуації, коли необхідність переорієнтації економіки на споживача обмежується недостатніми виробничими можливостями та інвестиційними ресурсами. Нестача інвестицій підтримує можливість тривалого зростання та позбавляє виробництво значних ресурсів. В макроекономіці інвестиції – це частина ВВП, яка не використовується в поточному періоді і забезпечує приріст капіталу в економіці. Тому інвестиційний попит відіграє центральну роль в економічному процесі та є складовою загального зростання економіки. На макроекономічному рівні ефективна інвестиційна діяльність усіх суб'єктів визначає майбутнє економіки країни, оскільки із збільшенням обсягів інвестицій повинно відбуватися зростання обсягів ВВП. Проте економічне зростання в Україні має відновлювальний характер і ґрунтується, головним чином, на збільшенні рівня завантаження існуючих потужностей (насамперед в сировинних галузях з низьким рівнем доданої вартості). А можливості економічного зростання на екстенсивній основі значною мірою вже вичерпані. Крім того, обмеженість, а в деяких випадках навіть відсутність коштів на заміну та модернізацію старих технологій, стримують процес оновлення основних фондів. Вироблена продукція на морально та фізично

застарілому обладнанні поступається своєю нішою на ринку в умовах, коли зростають доходи населення, а відповідно і їх вимоги до якості продукції.

Світовий досвід свідчить, що саме пріоритетний розвиток високотехнологічних виробництв та розширення експорту їх продукції є шляхом, що дозволяє країнам зроби́ти стрибок в економічному зростанні. Таким шляхом йдуть Фінляндія, Ірландія, країни Південної Азії, Угорщина.¹⁰

Проведення державної інвестиційної політики в Україні було кволим, нечітким, розпорошеним та не надавало стимулів для активізації інвестиційних та інноваційних процесів. Упродовж 2005–2008 років інвестиційні потоки переорієнтовувалися зі сфери промислового виробництва у сферу операцій із нерухомим майном та фінансову діяльність (рис. 2.3). Структурний показник інвестицій в основний капітал цих видів економічної діяльності в 2008 році (на рівні 23 відсотків) перевищив показник вкладання інвестицій в переробну промисловість (21 відсоток). А в структурі прямих іноземних інвестицій вкладення у нерухомість більш ніж в 8 разів перевищили обсяг інвестицій у машинобудування. Як наслідок, структура інвестування, від якої залежить напрям відтворення та структурної модернізації економіки, залишилася доволі неефективною і навіть погіршилася.¹¹ У 2012 році основними видами вкладення інвестицій стали сировинні та інфраструктурні сектори економіки: сільське господарство, промисловість, транспорт і зв'язок — у той час

Рис. 2. Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, у відсотках до загального підсумку

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

¹⁰ Аналітичний звіт „Конкурентоспроможна Україна” – К.: Міністерство економіки України, 2006. – 114 с.

¹¹ Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки України / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Беліська. — К.: НІСД, 2012 —104 с.

як фінансово-посередницький сектор здав свої структурні позиції, а в реальному вимірі темпи падіння за статтею «операції з нерухомим майном» становили мінус 13,6 відсотка. Як зазначають вітчизняні експерти, сформовані пріоритети інвестування засвідчують переважачу інвестиційну привабливість секторів з високою ліквідністю та швидким обігом коштів¹².

Таким чином, незважаючи на позитивні процеси у відновленні активної інвестиційної діяльності у період економічного зростання (на рівні 16,8 відсотка у середньому у 2000–2008 роках), їхній загальний обсяг виявився недостатнім для проведення модернізації національної економіки. У 2012 році рівень інвестицій в основний капітал становив лише 87,6 відсотка рівня 1990 року. Також структура не відповідала завданням технологічного переозброєння виробництва, оскільки інвестиції спрямовуються насамперед у сировинні галузі та виробництва продукції з низьким ступенем переробки: виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, видобування енергетичних матеріалів, — а також у види економічної діяльності зі швидким обігом капіталу: торгівля, фінансова діяльність, операції з нерухомим майном.

Проблема своєчасного оновлення виробничих потужностей залишалася для України не вирішеною. Унаслідок недостатнього обсягу та недосконалої структури інвестицій в основний капітал залишається критичним знос основних засобів, україно незбалансовано використовуються виробничі потужності. Технічна відсталість вітчизняних підприємств — один з головних ризиків ринкових трансформацій. Проблема не просто поглиблюється, вона набуває глобального характеру для української економіки. Старіння парку обладнання та устаткування несе в собі також високу техногенну загрозу для суспільства в цілому.¹³ Ступінь зносу загалом підвищився з 43,7 відсотка у 2000 році до 74,9 відсотка у 2010 році. Застарілість та зношеність виробничого обладнання призвели до того, що енергоємність українських підприємств залишається однією з найбільших в регіоні, незважаючи на підвищення енергоефективності в промисловому секторі та закриття у 1990-х роках частини найбільш енергоємних виробництв. Енергоємність України, тобто співвідношення загального первинного постачання енергії та ВВП, у 10 разів перевищує середній аналогічний показник країн — членів ОЕСР, а в перерахуванні за паритетом купівельної спроможності — у 3,2 рази перевищує середній показник ОЕСР.

Починаючи з 2006 року нагромадження основного капіталу було пов'язано зі збільшенням потреби реального сектора економіки в інвестиціях в умовах адаптації виробництва до зростаючих цін на паливно-енергетичні ресурси. Підприємства окремих видів економічної діяльності з метою збереження конкурентоспроможності власної продукції були змушені вкладати кошти в модернізацію виробництва і реалізувати нові енергозберігаючі технології.

Фінансово-економічна криза негативно вплинула на динаміку інвестиційних процесів у країні. Обсяги інвестицій в основний капітал у 2009 році реально скоротилися на 41,5 відсотка. Їхня динаміка стала основним чинником поширення депресивних тенденцій в економіці. Оскільки головними джерелами інвестицій в основний капітал України є власні кошти підприємств та організацій, на які припадає майже 2/3 загального обсягу інвестицій, а також кредити банків та інші позики, частка яких у 2009 році становила 14,2 відсотка, то несприятливі тенденції розвитку цих чинників і зумовили низхідну динаміку інвестицій.

У 2010–2012 роках залишався дуже низький рівень валового нагромадження основного капіталу, що відповідало періоду економічного зростання минулого десятиліття і суттєво поступається докризовим показникам (у 2008 році — 26,4 відсотка), а також не задовольняє потреби у забезпеченні розширеного економічного відтворення. Нагромадження основного капіталу на рівні 18,8 відсотка у 2012 році є недостатнім для здійснення модернізації економіки України.

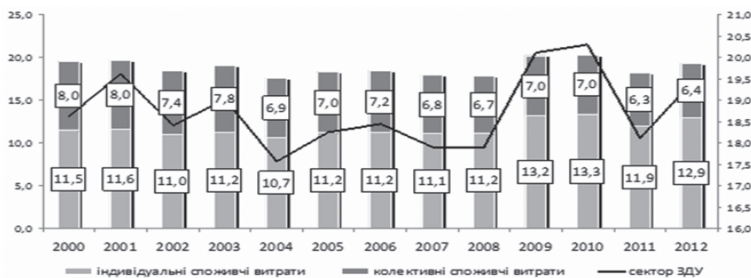
Державний попит. Високою є концентрація валових наявних доходів у секторі загального державного управління (ЗДУ), його питома вага у структурі ВВП протягом досліджуваного періоду складала 17,6–20,1 відсотка. Причому питома вага індивідуальних споживчих витрат у ВВП перевищувала колективні споживчі витрати майже у 2 рази (див. рис. 3).

Це пов'язано з більшою орієнтацією бюджетних видатків на складову індивідуального споживання (а саме на придбання товарів та послуг для надання домашнім господарствам безкоштовно або за пільговими цінами і надання індивідуальних послуг бюджетних установ у галузі освіти, охорони здоров'я, культури та соціального забезпечення) та меншими обсягами фінансування ряду статей колективних витрат (а саме громадського порядку та безпеки, національної оборони, забезпечення охорони навколишнього середовища).

¹² Ризики посткризового розвитку фінансового сектора України: джерела, оцінки, інструменти стабілізації. — К.: НІСД, 2013. — 43 с.

¹³ Кінах А.К. Український прорив. — К.: Три крапки, 2005. — 320 с.

Рис. 3. Кінцеві споживчі витрати сектору ЗДУ, колективні та індивідуальні споживчі витрати, відсотки ВВП

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

Додатковим підтвердженням цього є статистична інформація щодо структури кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ відповідно до функцій у 2012 році (рис. 4). Найбільшу питому вагу у витратах сектора ЗДУ становлять саме індивідуальні споживчі витрати (охорона здоров'я та освіта), найменшу — охорона навколишнього середовища.

За економічною класифікацією витратків зведеного бюджету номінальні темпи зростання витратків на оплату праці працівників бюджетних установ відповідають номінальним темпам зростання кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ (рис. 5). Варто зазначити, що до державного споживання не належать державні витатки, пов'язані із випла-

тою трансфертних платежів (пенсії, stipendii), а також видатки з обслуговування державного боргу (відсоткові платежі). Це пояснюється тим, що ці видатки не відображають закупівлю товарів та послуг, а є інструментом перерозподілу доходів. Зважаючи на це, видатки, державного бюджету перевищують державне споживання на величину державних інвестицій, трансфертів і видатків з обслуговування боргу.

Питома вага оплати праці працівників бюджетних установ у кінцевих споживчих витратах сектору ЗДУ поступово зростала з 32,7 відсотка у 2000 році до 43 відсотків у 2012 році, що свідчить про посилення соціальної спрямованості зведеного бюджету. Так, в результаті упоряд-

Рис. 4. Структура кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ за функціями у 2012 році, у відсотках до загального підсумку

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

Рис. 5. Динаміка темпів номінального зростання кінцевих споживчих витрат, мінімальної заробітної плати, оплати праці працівників бюджетних установ, у відсотках

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

кування структури та умов оплати праці працівникам апарату органів державного управління номінальна середньомісячна заробітна плата працівників органів державного управління збільшувалася досить швидкими темпами — з 335 грн. у 2000 році до 3442 грн. у 2012 році, тобто майже у десятеро. Також завдяки введенню в дію з вересня 2005 року Єдиної тарифної сітки розрядів та коефіцієнтів, збільшенню рівня мінімальної заробітної плати відбулось суттєве зростання її середньомісячного рівня у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги (у 4,3 раза), освіти (в 3,9 раза).

Функціонування економіки в період фінансової кризи продемонструвало початок структурної перебудови сектора ЗДУ. В умовах жорсткої економії бюджетних видатків деякі споживчі витрати було припинено. У 2010–2012 роках в Україні продовжувала проводитись жорстка бюджетно-податкова політика, що корелювала зі стратегіями західних країн, і була спрямована на зменшення дефіциту державного бюджету. У результаті питома вага кінцевих споживчих витрат у ВВП децю знизилася з 20,1 відсотка у 2009 році до 19,4 відсотка, що пов'язано зі зменшенням фінансування видатків бюджету в частині державних витрат на споживання.

Чистий зовнішній попит. Зовнішній попит

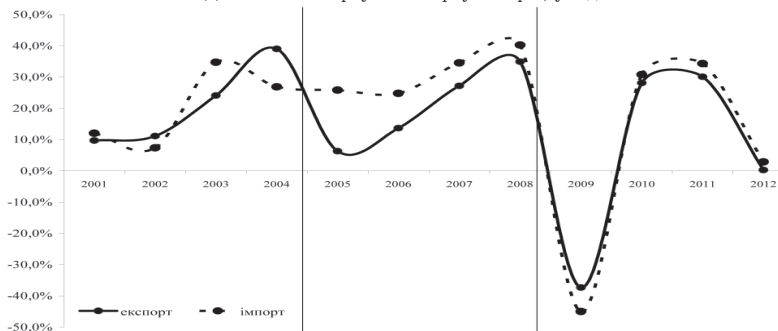
одна із рушійних сил сукупного попиту в Україні, що позитивно позначилася на зростанні сукупного попиту у 2000–2005 роках. Посилення зовнішньоекономічних позицій України відбулось за рахунок присвоєння Україні статусу країни з ринковою економікою з боку ЄС (з грудня 2005 року) та США (з лютого 2006 року), приєднання України до СОТ (з травня 2008 року). Зміни в умовах торгівлі для української економіки були позитивним явищем протягом періоду між 2002 і 2008 роками, і їхнє поліпшення становило в середньому 6 відсотків на рік¹⁴.

Проте відсутність необхідних структурних змін у вітчизняному виробництві і надалі спричиняла збільшення обсягів імпорту товарів та послуг. Загалом, якщо посилення експорту в цей період відбувалося переважно за рахунок сировинної продукції та продукції з низьким рівнем переробки, то імпорту, навпаки, складалася з високотехнологічної продукції поглибленої переробки і товарів кінцевого споживання. Це зумовило неухильне зниження коефіцієнта покриття імпорту експортом від 1,13 відсотка у 2004 році до 0,81 відсотка у 2008 році.

Наприкінці 2008 року дефіцит зовнішньоторговельного балансу досяг 14,4 млрд дол. США або 8 відсотків ВВП, в т. ч. баланс то-

¹⁴ Україна. Меморандум про економічний розвиток. Стратегічний вибір щодо прискорення та підтримки зростання / Світовий банк, Звіт № 55895-UA, 2010. — 120 с.

Рис. 6. Динаміка експорту та імпорту товарів, у відсотках

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

варів становив мінус 16,1 млрд. дол. США (8,8 відсотка ВВП) (рис. 6).

Починаючи з серпня 2008 року через погіршення зовнішньої кон'юнктури для українських експортерів (скорочення світового попиту на українську продукцію внаслідок рецесійних процесів у світі та стрімке зниження цін на сировинних ринках) відбулося гальмування зовнішньоекономічної діяльності бізнес середовища. Через надмірну чутливість продукції металургійної та хімічної промисловості до різких змін у цій кон'юктурі й відсутності своєрідної «подушки безпеки» — міського внутрішнього ринку в умовах загострення світової фінансово-економічної кризи, починаючи з серпня 2008 року ступінь падіння обсягів експорту товарів України виявився чи не найбільшим з усіх європейських країн¹⁵. Так, у 2009 році падіння обсягів експорту становило 25,6 відсотка, а негативний внесок експортної складової (12 відсоткових пунктів) перевищив негативний вплив приватного споживання (8,7 відсоткового пункту). У свою чергу, згортання внутрішнього попиту як споживчого, так й інвестиційного, зниження купівельної спроможності населення, а також поширення процесів імпортозаміщення внаслідок девальвації призвели до падіння імпорту у 2009 році на 38,6 відсотка.

Фінансова криза та, відповідно, відсутність зовнішніх позик, які покривали дефіцит зовнішньоторговельного балансу, призвели до масштабної девальвації гривні. Як наслідок, девальвація стала одним із головних факторів як зменшення у 2009 році негативного салдо зовнішньоторговельного балансу до -2 млрд. дол. США, що становило 1,7 відсотка ВВП (баланс товарів становив мінус

4,3 млрд. дол. США (3,7 відсотка ВВП), так і масового вилучення гривневих внесків із банківської системи. Відчуваючи відтік депозитів і не маючи доступу до грошових ресурсів Національного банку України, комерційні банки практично зупинили кредитування підприємств. Вони почали проводити інтенсивну політику щодо повернення раніше виданих позик, щоб мати кошти для виплати депозитів населенню. Це призвело до зменшення обігових коштів підприємств, а отже і до додаткового скорочення виробництва.

В Україні триває тенденція домінування у структурі експорту сировинних товарів й товарів з низьким рівнем технологічної обробки. Питома вага високотехнологічного експорту в експорті промислових товарів порівняно з країнами світу перебуває на низькому рівні (4 відсотки), у той час як країни колишнього Радянського Союзу (Молдова, Росія) та країни Європейського Союзу демонструють удвічі більші показники (табл. 5).

Експортноорієнтована сировинна «староіндустріальна» модель економіки дедалі більше дає збої через нестабільність і фактичне згортання зовнішніх ринків¹⁶. Економічна ситуація зовнішньої торгівлі відображає скорочення світового попиту: теми зростання світової економіки у 2012 році становили 3,2 відсотка (проти 4 відсотків у 2011 році), теми падіння ВВП країн ЄС-27 становили 0,3 відсотка (проти зростання на 1,5 відсотка у 2011 році).

Експорт товарів та послуг у 2012 році зріс на 0,2 відсотка, імпорт — на 2,8 відсотка. Як наслідок, від'ємне салдо торгівлі товарами та послугами становило 9 млрд. дол. США (проти 6,7 млрд. дол. США у 2011 році). Основними факторами, що впливали на зовнішній попит

¹⁵ Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. А. В. Срьомаслава. — К.: НІСД, 2010. — 528 с.

Таблиця 5
 Питома вага високотехнологічного експорту¹⁶
 в експорті промислових товарів у країнах світу, у відсотках¹⁷

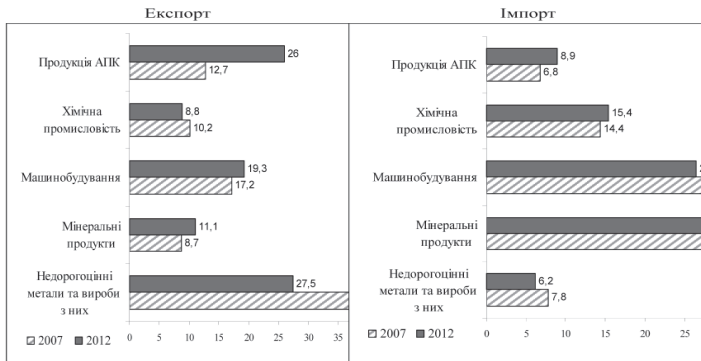
Країни	2000	2005	2008	2009	2010
Болгарія	3	5	7	8	8
Китай	19	31	26	28	28
Молдова	3	4	4	5	8
Росія	16	8	6	9	9
Румунія	6	4	7	9	11
США	34	30	26	21	20
Угорщина	27	26	20	23	25
Україна	5	4	3	6	4

Джерело: Сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webworldbank.org/>

були: скасування мита на експорт зернових культур у 2011 року (експорт пшениці зріс у 2,2 раза, кукурудзи — у 2 рази); виконання контрактів з оновлення залізничного обладнання; збільшення виробництва цукру білого, що дозволило збільшити його експорт у 26,4 раза. Одночасно негативний вплив на динаміку експорту мала загальна світова економічна ситуація, а саме: несприятлива зовнішня кон'юнктура для традиційних позицій українського експорту, уповільнення розвитку світової економіки, зокрема рецесія в окремих країнах ЄС; перешкоджання з боку Росії поставкам деяких продовольчих товарів, ж/д вагонів та обладнання.

Зниження світових цін на металопродукцію (на 11,4 відсотка у 2012 році) зумовило падіння експорту чорних металів — на 16,9 відсотка (питома вага 22,3 відсотка в експорті товарів) в умовах скорочення попиту в країнах-споживачах, зокрема Італії, Румунії, Польщі, Болгарії та Китаї. Питома вага експорту продукції агропромислового комплексу збільшилася з 18,7 відсотка до 26 відсотків у експорті товарів завдяки високим показникам врожайності, а також відмовою від упродовжених у 2010 році зовнішньоторговельних обмежень (квотування експорту зернових культур) (рис. 7).

Рис. 7. Товарна структура експорту та імпорту у 2007 (докризовому) та 2012 роках, у відсотках

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

¹⁶ Високотехнологічний експорт продукції охоплює продукцію в аерокосмічній галузі, комп'ютерну та офісну техніку, фармацевтичні продукти, наукові прилади і електричні машини.

¹⁷ Звіт за 2011 рік відсутній.

¹⁸ Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності / [Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, А. П. Павлюк та ін.]. — К.: НІСД, 2013. — 120 с.

Серед детермінант становлення динаміки імпорту можна виділити:

1) значне підвищення рівня цін на імпортований газ природний (з 130 дол. США за тис. м³ у 2007 році до 425,9 дол. США за тис. м³ у 2012 році), питома вага якого складає 16,6 відсотка у структурі імпорту товарів. Позитивним фактором цього процесу є скорочення фізичних обсягів купівлі природного газу з 50,6 млрд м³ у 2007 році до 32,9 млрд м³ у 2012 році, що свідчить про зменшення обсягів енергетичного імпорту. Але в порівнянні з докризовим 2007 роком частка цієї товарної групи («Мінеральні продукти», яка охоплює природний газ, нафту сиру, кам'яне вугілля, руди, сіль) у обсягах експорту значно зросла з 8,7 відсотка до 11,1 відсотка.

2) порівняно з 2007 роком інвестиційний імпорт дещо відновив свої позиції, зважаючи на проведення чемпіонату з футболу Євро-2012: питома вага машинобудування у експорті підвищилася з 17,2 відсотка до 19,3 відсотка;

3) розширення внутрішнього споживчого попиту в умовах незадовільної якості вітчизняних товарів або відсутності аналогів імпортованим товарам зумовило зростання споживчого імпорту, зокрема імпорт продукції АПК зріс на 18,5 відсотка, одягу — у 2 рази, взуття — у 2,3 рази, в цілому ж питома вага споживчого імпорту зросла з 21,1 до 24,2 відсотка. У той же час негативним моментом є зростання питомої ваги хімічної промисловості в імпорті товарів, що свідчить про низький вітчизняний попит на цю продукцію.

Рівень імпорту перевищує допустимі межі рівня економічної безпеки більше 50 відсотків (59,3 відсотка у 2012 році), що свідчить про вузький вітчизняний ринок імпортозаміщуючих виробництв.

Характер експортно-імпорتنих операцій в Україні засвідчує зміщення позицій вітчизняних товаровиробників на зовнішніх рин-

ках на основі насамперед цінової конкуренції, а не конкурентної боротьби технологій і нововведень. З 2010 року саме ціновий чинник сформував динаміку експорту товарів (рис. 8). Тобто конкурентні переваги України є нестійкими і мають тимчасовий характер, що є значним ризиком стабільного функціонування економіки України без розвитку внутрішнього виробництва, а також засвідчує вагомий вплив кон'юнктурних коливань на світових ринках на вітчизняний експорт. Імпортні ж обсяги також зростали під впливом підвищення світових цін (рис. 9) [106].

За визначенням українських експертів, основною тенденцією у сфері зовнішньої торгівлі стало відтворення у 2009–2011 роках динаміки зростання експорту 2006–2008 років, а відтак в 2011 році у номінальному вимірі експорт товарів повернувся до максимального рівня, якого було досягнутого у 2008 році¹⁹. Тобто ключових та кардинальних змін у структурі експорту та імпорту не відбулося.

Залежність української економіки від умов зовнішніх ринків стає на заваді стабільних темпів економічного зростання. Сплески та падіння світових цін на експортну продукцію визначають загальний стан експорторієнтованих виробництв та економіки країни в цілому (див. рис. 10). Водночас низька частка технологічного експорту вказує на відсутність суттєвого простору для маневру в умовах кризового скорочення попиту на сировинних ринках.

Переважаання експорту низькотехнологічної енергомісткої продукції, слабка географічна диверсифікація поставок, низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції на ринках ЄС не сприяють розвитку внутрішнього виробництва з високим вмістом доданої вартості та закріплюють за країною звання відстаючої у світовій торгівлі, а отже, і в рівні економічного розвитку. За таких обставин Україна буде і надалі відставати в технологіч-

Рис. 8 Цінові та фізичні фактори впливу на динаміку експорту

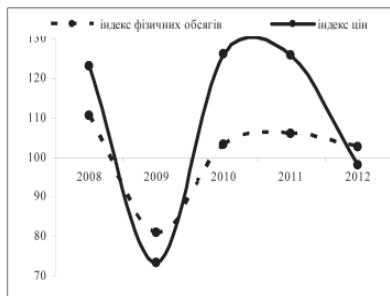

Рис. 9 Цінові та фізичні фактори впливу на динаміку імпорту

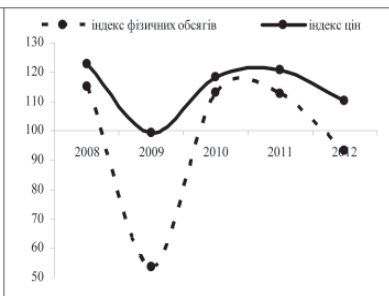
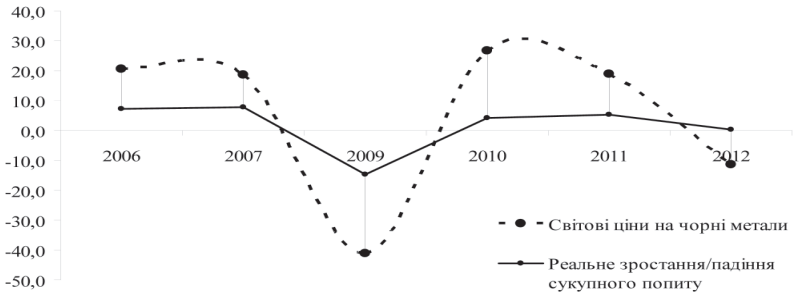

Рис. 10. Реальне зростання/падіння сукупного попиту та світових цін на чорні метали (середньорічні), у відсотках

Джерело: Держстат України, власні розрахунки

ному розвитку, що загрожує подальшим занепадом структури економіки і уповільненням темпів економічного розвитку.

Таким чином, проаналізувавши усі основні детермінанти сукупного попиту України, можна дійти висновку, що структура сукупного попиту у 2012 році не покращилася, а залишилася нерациональною і стала гіршою, ніж у докризовий період.

Безперечно, розширення внутрішнього попиту — одного з найважливіших компонентів економіки, яка претендує на статус частини глобальної економічної системи, — треба розглядати як позитивне явище. Але потенціал розвитку економіки України за рахунок внутрішнього споживчого попиту населення (оскільки саме він в останні роки мав прискорюючий характер) сьогодні не є достатнім для забезпечення розвитку в усіх видах економічної діяльності. Це пояснюється тим, що структура економіки України: по-перше, орієнтована на зовнішні ринки, а по-друге, має значну частку виробництва, які реалізують товари неспоживчого циклу. Вичерпання можливостей цінової конкуренції на тлі технологічної відсталості національних виробничих процесів створює реальну загрозу витіснення українських виробників не тільки із зовнішнього, але й з внутрішнього ринку. Недостатня конкурентоспроможність національних підприємств в умовах посилення їхньої залежності від міжнародної спеціалізації та кооперації посилює ризики перетворення України на державу із переважанням сировинної складової у виробництві.

Дослідження впливу складових сукупного попиту на основні види економічної діяльності та на економічне зростання в цілому дозволить приділити увагу проблемі нестачі сти-

мулюючої дії споживчого попиту в нарощенні обсягів виробництва товарів, які залежать від інвестиційного та зовнішнього попиту. Економічне зростання, здебільшого, відбувається внаслідок стимулювання споживчого попиту. Але зростання згаданого попиту не сприяє нарощенню темпів високотехнологічних виробництв. Тому для забезпечення стабільних темпів економічного зростання необхідно визначити, як впливає кожна складова сукупного попиту на розширення видів економічного зростання, та виявити шляхи стимулювання до зростання усіх складових сукупного попиту для відповідного нарощування обсягів підпорядкованих їм галузей.

Структура пропозиції товарів та послуг України відповідає структурним змінам сукупного попиту: частка видів економічної діяльності, які надають послуги, зростає (з 27,5 відсотка ВВП у 2000 році до 45,3 відсотка у 2012 році) у відповідь на розширення споживчого та державного попиту, а тих видів, що виробляють сировину та кінцеву продукцію, скоротилася відповідно, що свідчить як про недостатність попиту інвестиційного, так і орієнтацію зовнішнього попиту не на високотехнологічну продукцію, а на сировинний сегмент.

Загалом збільшення обсягів послуг для населення є позитивним чинником та відповідає загальносвітовим структурним зрушенням в економіці та поступово наближають структуру вітчизняної економіки до співвідношень, притаманних високорозвиненим країнам світу. Але розвиток та структура сфери послуг в Україні суттєво відрізняються від розвинених країн.

Протягом 2006–2007 років торгівля характеризувалася надзвичайно високими темпа-

¹⁹ Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Беліська, Я. В. Бережний [та ін.]. — К.: НІСД, 2012. — 144 с.

ми зростання (116,8 відсотка в середньому за період), які значно випередили темпи росту ВВП (107,6 відсотка), наслідком чого стало підвищення її питомої ваги у структурі ВВП і ВДВ сфери послуг. Збільшення обсягів випуску в промисловості й торгівлі, зростання доходів населення, поживлення житлового будівництва та іпотечного кредитування стимулювали інтенсивний розвиток комерційних структур, які у своїй діяльності були спрямовані на надання послуг у сфері операцій з нерухомістю, зокрема здачу нерухомого майна (житлового та нежитлового призначення) в оренду. Через це темпи зростання ВДВ операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу й надання послуг підприємцям в середньому за період становили 112,7 відсотка, а питома вага ВВП у той самий період досягла 7,6 відсотка, що зробило її одним з найбільших видів економічної діяльності у сфері послуг.

Але не всі галузі, які користуються попитом серед населення, змогли відповісти достатньою пропозицією. Тенденція зменшення частки обсягів продажу споживчих товарів виробництва України спостерігається протягом останніх років, що пояснюється уповільненням обсягів виробництва споживчих товарів при суттєвому зростанні обсягів їхнього імпорту. Адаже покупці (як населення, так і товаровиробники) нерідко віддають перевагу імпортованому товару перед українським, стимулюючи таким чином виробництво в інших країнах. Вітчизняний виробничий потенціал часто залишається незатребуваним через низьку конкурентоспроможність виробників. Так, за розрахунками Держстату України, у структурі оптового товарообороту питома вага продажу товарів вітчизняного виробництва зменшилася з 70 відсотків у 2005 році до 58,9 відсотка у 2012 році. Це свідчить про диспропорцію між внутрішнім попитом та пропозицією вітчизняних товарів. Оскільки у структурі вітчизняного виробництва переважали сировинні експорторієнтовані види діяльності, то стрімке зростання внутрішнього попиту значною мірою задовольнялося імпортною продукцією. Відповідно, частка імпортованих товарів у структурі оптового товарообороту підприємств становила 41,1 відсотка.

В структурі промисловості переважали й досі переважають сировинні галузі й ті, що виробляли продукцію з низьким ступенем технологічної обробки і формували експортний потенціал України. Водночас галузі,

які повинні забезпечувати потреби внутрішнього ринку, потроху скорочували свою частку, поступаючись місцем імпортованій продукції. Через те що сировинні галузі з низькою часткою доданої вартості у випуску є найбільш енергоємними, енергоємність ВВП в Україні хоч і зменшувалася, однак все ще суттєво (у 3–5 разів) перевищувала аналогічний показник економічно розвинених країн світу²⁰, що робило економіку вразливою до змін кон'юнктури на світових енергетичних ринках, зменшувало ефективність виробництва та цінові переваги продукції вітчизняних виробників. Зазначені структурні диспропорції розвитку вітчизняної промисловості не сприяли зростанню її конкурентоспроможності щодо країн з високо розвинутим інноваційним промисловим комплексом. Отже, пропозицією було сформовано досить вразливу структуру економіки країни, яка все більше залежала від попиту на зовнішніх ринках та мала значні викривлення на внутрішньому ринку.

Підтримка економічного зростання потребує, з одного боку, приросту внутрішнього та зовнішнього попиту, а, з другого боку — забезпечення спроможності підприємств задовольнити цей попит. На сучасному етапі існує «відставання» пропозиції й недостатність попиту як інвестиційного, так і зовнішнього. Затягування процесу переорієнтації економіки на збільшення частки високотехнологічних виробництв для внутрішнього виробництва і для зовнішнього споживача гальмуватимуть економічну динаміку країни.

Заохочувати збільшення сукупного попиту чи сукупної пропозиції потрібно зважаючи на фази економічного циклу. Найкращим рішенням буде стимулювання всіх складових сукупного попиту під час рецесійних процесів, що компенсуватиме негативний вплив і стабілізує економіку. У разі гальмування темпів економічного зростання потрібно сконцентруватися на кількісному та якісному накопиченні капіталу і, таким чином, збільшувати сукупний попит у довгостроковій перспективі.

Висновки проведеного дослідження. Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки, узагальнення та рекомендації.

Сучасний етап розвитку української економіки свідчить про гостру потребу в розробці державних заходів для стимулювання основних елементів сукупного попиту з метою забезпечення стабільних темпів зро-

²⁰ За розрахунками Міжнародного енергетичного агентства енергоємність ВВП України у 2008 році становила близько 0,40 кг. н. е./дол. США (ВВП ПКС у цінах 2000 року), у той час, як у країнах ЄС-27 — 0,14 кг. н. е./дол. США.

стання економіки. Обґрунтовано структурну незбалансованість сукупного попиту, а саме: превалювання приватного споживчого попиту при низькому рівні інвестиційного попиту. Структурні перекошення в бік споживання обмежують інвестиційну складову, що підриває макроекономічну стабільність і формує безперспективну споживчу модель розвитку економіки. Проведене дослідження практики державного регулювання засвідчило, що стимулювання сукупного попиту потребує, з одного боку, приросту внутрішнього та зовнішнього попиту, а, з іншого боку — забезпечення спроможності реального сектора задовольнити цей попит.

Стимулювання споживчого попиту є за-

ходом, який призводить до швидкого, але короткострокового ефекту і є недостатнім для забезпечення зростання в усіх видах економічної діяльності, оскільки структура економіки України, орієнтована на зовнішні ринки, та має значну частку виробництва, які реалізують товари неспоживчого циклу. Досліджено, що навіть в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури спроможність національної економіки до інерційного розвитку економіки не є вичерпною, а економічне зростання не є самопідтримуваним. Серед усіх елементів сукупного попиту найбільш стабільним та таким, що гарантуватиме зростання у середньостроковій перспективі, є інвестиції приватного сектора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт „Конкурентоспроможна Україна” — К.: Міністерство економіки України, 2006. — 114 с.
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Ін-т екон. прогнозів; Фенікс, 2003. — 1008 с.
3. Забезпечення справедливого і збалансованого зростання. Річний звіт МВФ, 2011. — 82 с.
4. Кінах А.К. Український прорив. — К.: Три крапки, 2005. — 320 с.
5. Кучуков, Р. Государственный сектор как локомотив модернизации // Экономист. — 2010. — № 9. — С. 6.
6. Забезпечення справедливого і збалансованого зростання. Річний звіт МВФ, 2011. — 82 с.
7. Савченко А.Г., Пухтасевич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка: Підручник. — К.: Либідь, 1999. — 288 с.
8. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки України / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська — К.: НІСД, 2012 — 104 с.
9. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності / [Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, А. П. Павлюк та ін.]. — К.: НІСД, 2013. — 120 с.
10. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, Я. В. Березний [та ін.]. — К.: НІСД, 2012. — 144 с.
11. Ризики посткризового розвитку фінансового сектора України: джерела, оцінки, інструменти стабілізації. — К.: НІСД, 2013. — 43 с.
12. Україна. Меморандум про економічний розвиток. Стратегічний вибір щодо прискорення та підтримки зростання / Світовий банк, Звіт № 55895-UA, 2010. — 120 с.